

AYKUT ÇOBAN*

Akademisyenin Seçimi, BirGün Pazar - Fikir, Sayı 479, 15 Mayıs 2016, s.10-11

Bilim insanları, toplumdaki herhangi bir otoritenin akreditasyonunu elde etme gereksinmesi duymazlar ki... Ama bilim kurulu ve akredite sözcüklerinin aynı cümlede yer bulabilmesi, üniversite, akademik özgürlük, akademisyen, aydın kavramları bakımından başlı başına bir sorun

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı metni imzalayan akademisyenler göz altına alındılar, hedef gösterildiler, hücrelere konuldular, mahkemelere çıkarıldılar, idari cezalara çarptırıldılar, işten atıldılar, öğretim üyeliği mesleğinden ve memuriyetten atılma cezasıyla karşı karşıya bırakıldılar. Bu kadarla kalmayacağı anlaşılıyor; hak ettikleri kadrolar verilmiyor, yönetim görevlerinden uzaklaştırılıyorlar, dersleri ellerinden alınıyor, bilimsel toplantılarda tebliğ sunmaları engelleniyor, doçentlik jürilerinde görev verilmiyor, dergi hakem kurullarından ve kongre bilim kurullarından ayıklanıyorlar.

Üç imzacı, Aksaray Üniversitesi'nin düzenlediği 4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi'nin bilim kurulundan çıkarıldılar. Bu işlem, yukarıda sayılan hak mahrumiyetleri söz konusuysen gülüp geçilecek türden. Akademik açıdan ise durup düşünülecek yönleri var. İşlemin gerekçesi, “Kurulun akredite isimler üzerinden oluşturulduğu”dur. İmzacı olanlar akredite olamamışlar. İyi tarafından bakarsak, bu, aslında imzacılar için sevinilecek bir haber. Bilim insanları, toplumdaki herhangi bir otoritenin akreditasyonunu elde etme gereksinmesi duymazlar ki... Ama bilim kurulu ve akredite sözcüklerinin aynı cümlede yer bulabilmesi, üniversite, akademik özgürlük, akademisyen, aydın kavramları bakımından başlı başına bir sorun.

Üniversitede akreditasyonu sorun olarak görenler yanında bunu dert etmeyenler de olabiliyor. Genelleştirerek söylersek, akademideki farklı tutumları nasıl karşılamak gerekir? Diyelim ki, savaş borusu üfleyen, üniversitede cadı avına

katılan, işten atılan meslektaşının derslerini üstlenmekte hevesli olan, ifade özgürlüğünü vurgulayan bir akademik kurul kararına bile karşı çıkan ya da karara çekince koyan ve toplumda asker ve sivil insanların canına ve üniversitelerde meslektaşlarının işine mâl olan bunca olan biteni sessizlikle karşılayan akademisyenlerle, barış talep edenleri “kişisel tercih” farklılığı olarak değerlendirebilir miyiz? Öylesine geçiştirebilir miyiz?

Bir bakıma, her birimizin yaptığı bu seçimlerdir ki, bir kişiyi akmaz-kokmaz-bulaşmaz, her devrin insanı, ama öbürünü her devirde iflah olmaz bir muhalif olarak görünür kılar. Bazılarımız iktidara ortak olarak, ona yanaşarak ya da yetki kullananların hukuk dışı uygulamalarına ses çıkarmayarak varoluşlarına bir öz kazandırırılar, bazılarımız da seçimlerini ve eylemlerini aydın olmanın sorumluluğuna göre belirleyerek kendi özlerini bulurlar. Öyle ya da böyle davranmak, bir seçimdir. Varoluşçu felsefenin babası Sartre’ın dediği gibi, “insan kendi kendini nasıl yaptıysa öyledir, başka türlü değil!” Benzer koşullarda yaşayan akademisyenler olarak farklı seçimler yaparak kendimiz oluruz, kendimizi buluruz. Hitler Almanyası’ndan Türkiye’ye kaçan zooloji profesörü Curt Kosswig gibiler ihbarcı olmayı reddederler. Meslektaşlarını ihbar eden ise kendini ihbarcı yapar.

Matrix'ten Cypher

1999 tarihli Matrix filminde, Cypher, özgürlük için mücadele etmekten yorulmuştur. Dahası, her gün aynı tatsız tutsuz, yapış yapış ve küspeyi andıran yemeği yemekten bıkmıştır. Arkadaşlarına ihanet eder ve özgür olmayı değil de Matrix'i seçer. Böylece, gerçek olmadığını bildiği, ama beyinde müthiş bir lezzet hissi uyandıran, sanal dünyanın bifteğini yiyebilecektir. Bunu, “cehalet,

mutluluktur” diyerek gerekçelendirir. Çünkü Matrix’in dünyasına girdiğinde, bifeğin yanılısama olduğunu da bilmeyecek, bunu bilmediği için mutluluğu taçlanmış olacaktır. Yanılısamadan ibaret bir yaşamın sunduğu mutluluk onun için yeterlidir. Cypher, Matrix’i seçerek kendi insani gerçekliğini, varoluşunu yadsır, yanılısamayı seçer.

Her birimiz, zengin, önemli ya da etkili biri olmak isteyen Cypher gibi Matrix’i seçseydik ya da iktidarın iltifatına mazhar olmak ya da bulunduğumuz pozisyonu, koltuğu, konforu korumak için hareket eden akademisyenler olsaydık ne olurdu? Kimse işini kaybetmezdi, hücreye konmazdı, idari ceza almazdı vs... Ama böyle bir topluluktan oluşan kuruma da üniversite denemezdi. Haliyle, akademisyenler, kişisel tercihleri olarak geçirilemeyecek seçimler yapıyorlar. Bu nedenle, birkaç aydır imzacılara yönelik olarak süregiden, hukuka ve akademik normlara sığdırılması olanaksız uygulamaları sessizlikle karşılamak, akademisyenin varoluşu ve akademik yaşamın gerekli koşulları bakımından önemli sonuçlar doğuruyor. Sessizliği seçenlerle birlikte, bu kayıtsızlığın üniversite için yarattığı sonuçlar üzerinde düşünmek zorundayız. Sessizliğe bürünüp görmezden gelmek, ancak cehaletin mutluluğunu güvence altına alır, üniversitenin varlık koşullarını değil.

Katip Bartleby

Herman Melville’in, hiç kimse için hiçbir şey yapmamayı tercih eden, aynı adlı öyküsündeki, Katip Bartleby karakteri, bir süre sonra bedeni için de bir şey yapmayarak kimsesiz ve yalnız olarak ölüme yürümeyi seçecektir. Seçimleri, aslında kendi insanlığını tüketen, yok eden ve sona erdiren bir yola dönüşür. Bartleby’nin durumuna benzer biçimde, bir şey yapmamayı tercih etmenin bile mümkün olmayacağı bir açmaza doğru yol alma, yani üniversitenin tümünden yok oluşu olasılığı, alarm zilini epeydir çalıyor. Üniversite kavramının yaptığı göndermeleri göz ardı ederek, çevresinde olan biten karşısında kayıtsız kalmak, yaşadığı toplumun sorunları karşısında hiçbir şey yapmamayı tercih etmek, akademisyenin kendi gerçekliğini yadsıması demektir. Üniversite, akademik özgürlük, üniversite özerkliği, ifade özgürlüğü, bunlar Matrix’in mutluluk veren yanılısamarları değildir, akademisyenin can suyudur. Üniversitenin gerçek dünyasında bu gibi evrensel değerler için mücadele etmemek ve ses çıkarmamayı seçmek, akademisyenin Bartleby gibi varoluşunu sona erdirmesi anlamına gelir. “Barış ve kadınlar” konulu tez önerisinin reddedildiği, derste okutulacak kitaplara ve sınavda sorulacak sorulara müdahale edildiği, hangi metne imza verilemeyeceğinin siyasi ve idari otoritelerce ilan edildiği bir ortamda, akademisyenin seçimi, üniversite olanla üniversite olmayan arasında, gerçeğe yanılısama arasında yaptığı bir seçimdir.

Cypher’in ve Bartleby’nin seçimleri kişisel gibi görünebilir. Ama herkes gerçeği değil yanılısamayı seçseydi, bir şey yapmamayı tercih etseydi, Kosswig de dahil tüm akademisyenler istisnasız ihbarcı olsaydı ya da her akademisyen üç maymunu oynasaydı... Sartre’a göre, her insan, “böyle hareket etmekte haklı mıyım? Yaptığım doğru mu?” diye kendine sormalıdır. Çünkü insan, yalnızca kendinden sorumlu değildir, bütün insanlardan sorumludur. Şunu ya da bunu seçerek seçmiş olduğumuzun değerini onaylamış oluruz; böylece, o seçtiğimiz,

herkes için geçerlik kazanır, bütün insanlığı bağlar. Bu bakımdan, insan yaptığı seçimle insanlığa karşı da sorumludur. Bir seçim yapıyor olmanın verdiği bir iç sıkıntı oluşsa bile, insan eylemsizlik içinde kalmaz, şu ya da bu yöndeki seçimini yapar. Ve bunu kendisi yapar; belirlenimciliğe de, kaderciliğe de yer yoktur. Sonuçta da kendisinin yaptığı bu seçimin tüm sorumluluğunu yüklenir.

Sartre tarihsel ve toplumsal koşulların belirleyici rolünü, toplumsal yapıların yapılan "özgür seçim" üzerindeki etkisini önemsemez. Oysa, "seçimlerimizi özgürce yapabilir miyiz?" sorusuna kolayca olumlu yanıt vermenin olanaksız olduğu durumlar vardır. Yine de Sartre'ın bakış açısından, benzer koşullardaki iki akademisyenden diyelim birinin barışçı, öbürünün baskıcı ve cezalandırıcı bir tutumu ve bir başkasının da sessizliği seçmesi, seçim için bir özgürlük alanının kanıtı değil midir? Akademisyenin seçme özgürlüğü bakımından iyimser düşünmemizi sağlayacak olan, yapılan bu seçimlerdir çünkü.

Dünyanın her yerinde bir kısım insanın, doğa ve emek sömürsünün olmadığı barışçıl bir dünya için mücadeleyi seçmiş olması da gösterir ki, hiç kimse; yıkıcı, bunaltıcı, tehditkar, ötekileştiren, düşmanlaştıran koşullara teslim olmak, otoriteye biat etmek, ortama uymak, "yapacak bir şey yok" bezirganlığına başvurmak ya da sessizliğe bürünmek zorunda değildir. "Ya bendensin ya da bedelini ödersin" tehditlerine karşın akademisyenin bedel ödeme riski içeren seçimler yapabilmesi, hem üniversite, hem de insanlık için umut vericidir.

*** Ankara Üniversitesi SBF, Prof. Dr.**